

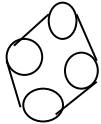
**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU RARABA...**

Oct 27, 2019: Penitiko 20 [Pentecost 20]

Bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegu-cegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka. Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gumu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qaraumi na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

Ena macawa oqo Siga ni Turaga Okotova 27, 2019:

A. Ai Vakamacala me baleti Joeli

1. Na veika ga e kilai baleti Joeli ni ko koya na luvei Pecueli, rairai erau kawa ga ni tamata lotu. Na yaca Joeli e rawa ni wasewasei me 'jo' se 'Yo' ka lako mai kina na 'Yahweh', kei na 'el' se 'eli' na 'kalou' na yacadrau ruarua Joeli kei Pecueli e tini ena 'eli' [kalou]] ka rawa ni kenai balebale 'o koya e vakadeitaka se vakabauta ni Kalou ko Jiova' ['one to whom Yahweh is God']; na kenai balebale ga ni dua e dauqaravi Kalou me vaka na yacadrau na veitamani.

2. E dredre sara me kilai vakarawarawa na gauna e volai kina se na gauna e bula kina ko Joeli, oqo na vanua e tomani tikoga kina na veileti veiira na dauvakadidike ni VT me baleti Joeli. Na vosa ga e so me vaka na: 'Kirisi' na 'vale ni soro' kei na veivoso eso e ra nanuma e so na dau ni VT ni a volai se parofisai ko Joeli ena maliwa ni 835- 796 BC/BCE. E a dua na gauna vinaka vei Juta ka ni ra sa vutuniyau ka vinaka tu na bula [complacent], ka malele na qaravi ni kalou tani ka kauta mai nai valavalaca [sin]. Sa levu cake e ra vakadeitaka ni a parofisai ko Joeli se volai ena gauna ni kena tekivu valuti ko Juta, koya ni bera na kau vakabobula ki Pabiloni [586 BC/BCE]. E bibi ruarua na gauna oqo, na gauna vinaka ka sautu, tarava na talaidredre ni tamata kei na veivakavulici ni Kalou [na vodre sa kania na veika kecega ka vakalega na bula ni tamata]; ni sa kilai oqo [context] ena vukea nai tovo ni kena vakadewataki ka vakaibalebaletaki nai vola oqo. 3. A cava mada na ka bibi enai vola oqo? Vakalekaleka ga: Na parofita ko Joeli e sarava toka ni curu botea na vanua ko Isireli [Juta] e milione na yavusa vodre, era curu mai vakaveitarataravi ka vakarusa vakadua nai teitei kei na veika kecega. Sa vakaibalebaletaki ko Joeli ni ko ya na nona veitotogitaki se veivakavulici na Kalou ena vuku ni talaidredre nei Isireli [Juta]. Sa vakaraitaka ko Joeli ni vodre sai vakatakilakila ga ni mataivalu dina [tamata] e ra curu botea na vanua mera mai vakarusa na vanua kei na mata tamata digitaki ni Kalou ena vuku ni nodra talaidredre.

Kevaka ga era veisau na tamata, vuki, ka lesu vua na Kalou era na lomani ka vakalougatataki tale. 4. Na vakacaca ni vodre sa dusia ga nai yaloyalo levu cake ni veika ena yaco ena Siga ni Lewa se Siga i Jiova [e sega ni dua ga na siga, me vaka na Moniti, Tusiti, ia e dua na gauna – epoch, era, age or time] me baleti ira na tamata talaidredre. Era sa lewai talega na veimatanitu era vakarusa na ‘matatamata digitaki ni Kalou’ nira cala era na togotitaki talega. E bula mai Jerusalemi ko Joeli ka raica tiko nai vakarau ni bula ni sa sega ni dodonu se vaKalou. Sa vosa vakadodonu sara. Sa vakasalataki ira ko Joeli ni mataqali bula vakaoqo sa na kauta mai na nona vakatulewa na Kalou ni leqa tiko nai lakolako ka dodonu me veisau [God’s judgement]. 5. Sa solia talega na vakanuinui ka ni Kalou oqo na Dauveibuli, e qaqa, kaukauwa, lewa na veika kecega, sa tu vua na loloma ka na vakalougatataki ira sa vakabauti koya. Sa okati eke na veivakasinaiti se curumi Yalo Tabu, na tamata, vei ira ga sa raica na Kalou ni ganiti ira.

I. Na Joeli 2:23-32; ena wase e 2:1-11 sa tomani kina na vakasama ni nodra togotitaki me vaka na vakacaca ni vodre, ko ya mera vakavulici ena cakacaka ni veivakadravuisigataki ni vodre. ia ena tikina 12 sa tukuna na parofita me veisau na bula, sega ni bera [it is not too late, there is time to change]. Ena yaco mai na gauna vinaka, ko ya ni sa biu na ca, sa veisau mai na tamata ka vakabauta na Kalou. Sa yalataka na Kalou ni na vakaisosomitaka na veika sa vakacacana na vodre, e na tubu vou tale, ena levu na vuata, era na kana ka mamau na manumanu sa yaco tale mai na gauna ni sautu, na gauna ni nona veivakalougatataki na Kalou vei ira sa dina vua ena veigauna kecega [raica talega na Sakaraia 14:9-11; Vakatakila 21]. II. Na 28-32: Ena gauna makawa me vaka eda sa goleva tiko mai, sa yalakati na Yalo Tabu vei ira na Tui [wiliki Saula, Tevita], parofita [raici Ilaijia, Ilaisa, Aisea], kei na dauveilewai [wiliki Tepora, Kitione, Jepeci, etc] ...era sa curumi ena Yalo Tabu ka qarava kina nodrai tavi era sa kacivi kina mai vua na Kalou. Sa raica vakayawa ko Joeli ni na sovaraki na Yalo Tabu vei ira kecega sa vakabauta [raica talega na Isikeli 39: 28-29]. Sa vakavuna na Yalo Tabu me cavuta ko Pita na tikina oqo ena Siga ni Penitiko [Pentecost -Greek se shavuot –Hebrew]-oti e 50 na siga mai na Kana Vata ni Lako Sivia---gauna e a lauvako kina ko Jisu ka tucake tale mai na mate...sa nakita na Kalou me yaco kina na ka veivakurabuitaki oqo [Cakacaka 2: 16-21], na sovaraki ni Yalo Tabu ka yalataka ko Joeli. Na Yalo Tabu sa waraki ira kecega sa ‘masuta na yacai Jiova...’ [32] kei na ‘ka veivakidacalataki’ [wonders, 30] sa dusia ga nai yaloyalo ni veika ena yaco ni sa sovaraki mai ki vuravura na Yalo ni Kalou se Yalo Tabu . III. Na vosa ‘Siga i Jiova’ [31,32] sa vakaraitaka ga na gauna lokuci ni Kalou se gauna ni nona veilewai [1:15, raica talega nai vakamacala e cake]. Sa salavata sara na Veilewai ni Kalou kei na Loloma ni Kalou. Sa dusia ko Joeli kevaka era veivutuni na tamata, sa na vakabulai ira na Kalou mai na nona veilewai [2:12-14]; ena gauna ni veilewai oqo kei na gauna rerevaki, era na vakabulai ko ira era veivutuni ka gole vua na Kalou. Sa sega

ni naki ni Kalou me veivakarusai, ia me veivakabulai ga. IV. *Sa dusia na veitikina ogo na yalayala ni Kalou vei keda kece ni na sovaraki mai na Yalo Tabu, ena yaco ogo [sa yaco ena Siga ni Penitiko ka sa yaco tiko e daidai], sa kena usutu ga meda veivutuni, vakabauta na Kalou ogo ka kerea vua na veivakasinaiti ni Yalo Tabu...sa noda tu!*

B. Nai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuini, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta kei na bula ena veisiga! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuki [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veikulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatanitu sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakarua [Deuteronomy –deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Na Same 65 sa vakabibitaki kina na rusa nei dua na matatamata na Iperiu, na kena tarai cake me dua na matanitu, tekivutaki ni nona cakacaka ni veivueti ka veivakabulai na Kalou; era sa maroroi na tamata ena Lawa me vauci ira ni sa dua na mata tamata, na veivakacokotaki se tarai cake ni nodra vakamatanitutaki, na veivakabulai levu sa vakayacora na Kalou ka vueti ira mai na rusa, veilecayaki kei na mate.*

I. Same: 65: I. Na Same i Tevita me baleta na cava ni yabaki me dauvakananumi kina na Siga se Solevu ni Veivakaduavatataki [Day of Atonement] sa bokoci kina nai valavalaca [V/soro 16] kei na Kanavata ni Vale Vakacevaceva [Feast of Tabernacle] na gauna ni vakavinavinaka kei na vakacaucautaka na Kalou [V/soro 23:39; Vakarua 16:13-15]. Na yabaki ka volai kina na Same ogo sa duidui sara mai na veiyabaki sa oti, sa daumaka sara na veika sa yaco. II. E rawa ni wasei vakatolu: 1. Tikina 1-4: Na masu,

ni veivakaduavatataki: Sa vakacaucautaki na Kalou na veika bula sa wavoliti koya [nature] ka solia vua na tamata na veika kecega me vutuniyau ka vakamamautaki kina. Sa tukuna talega nai tovo ni Kalou e qarava, na Kalou vutuniyau ka vuabale na nonai solisoli loloma. 2. **Tikina 5-8: Na Nona vei sereki, veivakadeitaki kei na nona veivakatakilai na Kalou.** Sa rogoca na Kalou na masu ni dei tu na Kalou ena nona veiyalayalati [vows], e dua nai vakarau ni veidinadinati, ni sa lokuci, sa dredre sara me vakadaroi, ia me vakayacori ga [raica na Vakaruva 23: 21-23]. E ke sa vakacaucautaki na Kalou ni sa sauma na masu. 3. **Tikina 9-13: Veimaroroi na Kalou, veivakavutuniyautaki, ka solia vakayauyau na veika kecega.** Dina ga ni varuravu na meca me vakaleqa na vanua, ia sa dei tu na nona veivakavutuniyautaki na Kalou, ena vuata, na drodro ni wai kei na veivakalougatataki e vuqa. Sa macala ga ni yabaki oqo sa ulutaga ni veiyabaki ena nona veivakalougatataki na Kalou. III. Sa vakasama cala ni da kaya ni vakaiyalayala se dau sega ni taucoko na nona veivakabulai na Kalou, e sega sara ni dina ko ya! **Na Kalou oqo sa vosoti keda veitalia ga ni vaka na ulunivanua na nodai valavala ca** [*Nobody is beyond redemption, and nobody is so full of sin that he/she cannot be made clean by the Merciful God*].

C. Ai Vakamacala me baleti Timoci, nai Vola 1,2:

I. Na cauravou ko Timoci, na tinana ko Unaisi, ka buna ko Loi [II Timoci 1: 5] erau Jiu, ka tamana na kai Kirisi. Ko Timoci, na cauravou vakabauti Jisu Karisito sa vua ni veiqaravi nei Paula ka yaco me tisaipeli nei Paula ena nonai lakolako vakaulotu [Roma 16:21; I Koronica 16:10; Filipai 2:19. Ko Timoci sa vaka ga e luvei Paula [1.2] ka yaco me dua na cauravou e nuitaka ko Paula ena vakatetei ni Tukutuku Vinaka. E talai koya ko Paula me veiqaravi mai Efeso [1:3] ka nakita me bau laki sokovi koya [3:14, 15, 4:13]. Sa volai vei Timoci nai vola, ia sa baleta talega nai vakakoso lotu. Rairai volai mai Roma se Mesatonia se Filipai rauta na 64 AD/ACE ni bera nona kau vakavesu ki Roma ko Paula. Sa vakabibitaka ko Paula ni dodonu me laurai vinaka nai tovo kei nai valavala ni tamata sa digitaki ena cakacaka tabu vaKalou ni veiqaravi. Sa solia ko Paula nai vakasala ni nodra digitaki na vakaitutu ena lotu: talatala qase [3:1-7]; tuirara se dauveiqaravi [3:8-13] kei nai liuliu: qase, dauvunau, nai vakavuvuli [5:17-20]. Na tamata lotu vaKarisito me tamata daumasu, me masulaki ira na tamata kecega ka me nanuma na tikina bibi oqo: “Sa duabau ga na Kalou, ka sa duabau ga na dauveisorovaki ena maliwa ni Kalou kei na tamata, na tamata o Karisito Jisu [2:5 FNV]. Nai II Timoci, nai tomani ni I Timoci, ia na kena oqo sa vosa vakadoudou sara vei Timoci me vaka ga na luvena ka dau nanumi koya ena nona masu [1,2,3] baleta ga ni naki bibi nei Paula me yaco ko Timoci me dua na sotia yalodina, yaloqaqa nei Jisu Karisito ka me vorata kece na gasauvidi kecega ni tevoro kei na veivakatovolei [2:1,3]. Sa macala ni voleka sara ko Paula vei rau na tinai Timoci kei na buna ka cavuta na yacadrau ruarua ka rau dau masulaki Timoci talega ka ni ko i rau ga a vukei Timoci me cauravou lotu dina vaKarisito. Sa veivakasalataki ko Paula me vuli talega mai vei ira na cauravou era sa lutu mai na nodra vakabauta ena vuku ni veitemaki ni vuravura [2:2-26; 3:1-9], ko koya ga me tudei sara vei Karisito. Me gumatua tikoga na vunautaka nai tukutuku Vinaka ka sa tikina bibi me tudei kina, ia me qarauni koya mai vei ira na qase nivuli vakailasu ka duidui na veika era vunautaka mai nai

vakavuvuli e vakatavulici Timoci kina ka vakakina ko Taito. Sa kila ko Paula ni sa roro mai na gauna ni nona lako yani vua na Kalou, ena nona mate vakayago, ia sa vakabauta ni sa na mate yani ena nona vakabauti Jisu ka vakadeitaka vei Timoci me dei tikoga ena vakabauta ko ya [4:6-8] ‘Ke vaka eda mate vata kei Karisito eda na bula vata kaya, Ke vaka eda sega ni soro koso, eda na vakaisalataki vaka kei Koya [Jisu Karisito]’.

I. 2 Timoci:4:6-8,16-18: I. Sa kila ko Paula ni sa yaco mai na nona gauna me sa lesu vua na Kalou [sa vakila ni sa voleka na mate vakayago]. Sa vakayagataka eso na vosa totoka ka titobu na kedrai balebale: a. ‘*Niu sa vakarau tu meu liviraki*’ vakavavalagi na ‘sacrifice’ [vaKirisi e vakayagataka ko Paula na vosa ‘spendesthai’ ‘*me liviraki ena vukuna na kalou*’, ena vakasama vaKirisi...vei Paula sa matata ni nona bula sa vakarau liviraki ka sega ni vakasama vakaJiu ni vakacabori [sacrifice—sega ni vakataki Jisu me laki mate ena vukuda], ia me liviraka se solia nai otioti ni ka sa vo vei koya, me soli vua na Kalou, ko ya nona bula, sa solia oti nonai yau, nona vuku, nona kila, nona gauna, nonai gu, nona kaukauwa kece, nona gauna ni bula, sa vo ga na bula vakayago me qai vakaoti kina na nonai solisoli. b. ‘*sa voleka mai na gauna ni noqu toki yani*’ sa vakayagataka ko Paula na vosa ‘departure’ ena vosa vaKirisi ‘*analysis*’ ka dusia e vica na vakasama ni sa na biuta na vuravura ogo: i. sereki ni asa se pulumakau mai nai vesu ni nona cakacaka...vei Paula na mate, na sereki wa sa vesu kina me vakacegu mai na nona cakacaka; ii. Sereki mai nai vesu ni bula vakavesu, na dali se sinucodo...vei Paula na mate, sa vaka ni sa sereki mai nai vesu ni dali se sinucodo; iii. Sereki ni wa mai na valelaca...vei Paula na mate sa vaka ga nona bula ni veilakoyaki sa dau vakayagataka se dumu valelaca, enai lakolako mai na dua na vanua ki na dua tale, ogo sai otioti ni nona cavu valelaca; iv. Sa vaka na seredali se cavui kelekele...vei Paula na mate sa vaka nai otioti ni cavui kelekele me soko yani ki na Toba Maravu. Na veiyaloyalo nei Paula sa dusia ga nai lakolako eda na lako kece kina na tamata enai otioti ni gauna. II. ‘*Au sa vala oti enai valu vinaka, au sa ciciva oti na cere, au sa taura matua na vakabauta*’ e tolu tale nai yaloyalo totoka, meda raica mada: i. na vosa ‘agon’ ‘vala’ e dau vakayagataki ena butu rara ni qito ena yaco kina na qaqa se druka, ia sa kila ko Paula ni sa qito sara vakavinaka ka sa vakacegu kina. Sa vakayacora kece na veika e dodonu me cakava. ii. Sa bibi ena veitauici me dei tu nai cegu me yacova ni sa yaco ki na dali. Sa rawarawa na tekivu, ia sa dredre me yaco ena kenai tinitini. Sa kaya ko Paula ni sa rawata vakavinaka. iii. ‘*au sa taura matua na vakabauta*’. Ni bera na qito ni Olympics mai Kirisi

era sa dau cavuta na dauqito na nodra vosa ni yalayala ena mata ni ‘kalou’ ni oti na tini na vula na vakavakarau mera muria vinaka nai vakarau [lawa] ni qito. Sa kaya ko Paula ni sa muria vinaka nai vakarau ni qito, ka qito sara vakavinaka. Se sa nanuma tiko ko Paula ni sa vakayacora sara vakavinaka na nona veiyalayalati kei Jisu ka sega sara ni datuvu se vakayalia na nona vakabauta...ena veika rawarawa se dredre, gauna vinaka se ca, leqa lelevu se lalai, lako ena vanua mamaca se soko e wai, me yacova na gauna oqo ni sa tu e matana na mate, sa dei tu nona vakabauti Jisu Karisito. III. Sa kila ko Paula ni oti na qito ena soli nai sala vei ira sa qaqa, sa namaka talega ni sa vakakina na soli ni sala ni bula vei ira sa dina vua na Kalou. IV. Sa kila ko Paula ni sa vakarau tau na lewa ni matanitu ko Roma, ko ya me vakamatei, ia sa kila talega ni na tau na lewa ni Kalou, ko ya na bula tawa mudu. Na tamata sa vakararavi ka solia taucoko nona bula vei Jisu Karisito, sa maroroya na vakabauta, sa ka wale vua na lewa ni tamata, ia sa voqa tikoga na lewa ni Kalou, ‘Tamata vinaka ka dina...’ IV. Tikina e 16-18 sa voqa vei Paula na Same 22 ka cavuta talega ko Jisu ena kauveilatai...sa tu taudua ena gauna dredre ni nona lewai, ia sa vakabauta ni sa tiko vata kei na Kalou. E tolu na ka bibi meda raica ena gauna dredre oqo nei Paula: i. Sa tiko kei koya na Kalou, dina ga ni ra sa biuti koya kece nonai tokani; ii. Sa vakayagataka ko Paula na mataveilewai vakaRoma me vakadinadinataki Jisu tikoga; iii. Sa talei nida raica na dei nei Paula ka sega ni vakataotaki koya ga na mataveilewai vakatamata, sa rai sara ki liu ka raica na nona veivakabulai na Kalou. Me kua ga ni da ‘loki bui’ [soro] ena gauna oqo ka qai tao ka calata na veivakabulai levu ni Kalou! *Sa totoka na veivakasama oqo nei Paula, sa nuidei tu ni sa dei nona vakabauta me tomana kina na bula vou ka tarava...sa bolei keda se da sa vakarau tu vakataki Paula?*

D. Ai Vakamacala me baleta na Kosipeli nei Luke kei na Cakacaka:

A. *Ko Luke e vola nai vola e rua oqo: ko Luke na Kosipeli kei na Cakacaka ni Apositolo. Meda raica mada vakalekaleka: Na vuniwai ko Luke [Kolosa 4: 14], na kai Kirisi, kenai balebale ni tamata lotu vaKarisito ka sega ni Jiu me vakataki iratou na tisaipeli nei Jisu se ko iratou ka vola na vo ni Kosipeli: Maciu, Marika kei Joni. Ko Luke e vola taumada na Kosipeli rauta na 60 AD/ACE mai Roma se Sisaria. Na Kosipeli nei Luke, e dua vei iratou na Kosipeli suivata [synoptic]: Maciu, Marika kei Luke; eratou kauta mai nai vurevure ni nodratoui tukutuku ena vanua vata. Oqo na vuna e tautauvata kina e so na nodratoui talanoa, ia sa koto ga na nodratou dui naki. Sa tiko e so nai tukutuku volai ena gauna ko ya, ia ko Luke e gadreva me vola e dua nai tukutuku tuvani vakamatau mai nai tekitekivu [an orderly narrative or history] ni bula, cakacaka nei Jisu [Gospel-Kosipeli mai na vosa vakavavalagi makawa na ‘god-good+ spell-’tale’ or ‘news’, e vu mai na vosa vaKirisi na ‘euangelion’: ‘eu’ good + angelion-message]. Na Kosipeli nei Luke sa dusia na sucu, bula, cakacaka, na mate*

kei na tucake tale i Jisu. Ko Luke, na Kosipeli ni soro, ko Jisu na nodai soro, ko koya sa voroka na bai kecega ni veivakaduiduitaki ka vakaduavatataki keda, na Jiu kei na kai matanitu tani, na tagane kei na yalewa, ko ira na tamata savasava kei keda edai valavalaca. Ko Jisu Karisito nai Vakabula kei vuravura; na Kosipeli nei Luke sa baleti vuravura raraba. Nai karua ni vola nei Luke na Nodra Cakacaka nai Apositolo, sa dusia na cakacaka ni Yalo Tabu me tukuni Jisu e vuravura taucoko Eso era kaya ni dodonu me yaca ni vola ga na ‘Cakacaka ni Yalo Tabu’. Nai vola na Cakacaka [Acts] sa tomana kina na cakacaka veivakurabuitaki ni Yalo Tabu ena nodra bula na vakabauta kei na kena tukuni nai tukutuku vinaka ni veivakabulai, veivagalalataki vakayalo ka vakayago sa mai vakayacora ko Jisu kei ira na muri Jisu. Sa tomana kina na veika sa vakayacora ko Jisu, o koya ka vakatavuvuli vei ira na tamata, mate, ia sa tucake tale mai na mate, kei na nona kaucake ki lomalagi. Sa solia na Yalo Tabu mei solisoli ka yu ni kaukauwa mera qarava kina nai tavi vakaiapositolo. Sa tekivu na kadre ni Tukutuku Vinaka mai Jerusalemi ka dewa yani ki vuravura raraba[Cakacaka 2:1ff]. B. Meda raici Luke/Cakacaka kei Maciu, Marika kei Joni: E vica na tikina bibi meda kila taumada: 1. Na veivakabulai sa mai vakayacora na Kalou ena bula nei Jisu sa baleti vuravura taucoko [inclusive]: a. Ko Luke e sega ni vakacuruma nai tukutuku me kua ni vunautaki nai Tukutuku Vinaka vei ira na kai Matanitu tani me vaka ena Maciu 10:5-6 [cf Marika 6:7-13; Luke 9:1-6]; b. Segga ni vakacuruma na veitalanoa ni marama ni Kenani kei Jisu ena Maciu 15:21-28 [cf Marika 7:24-30]; c. Ko Luke e sega so ni vakabibitaka na kena vakayacori na parofisai mai nai VTM me vakataki Maciu. 2. Segga ni vakataki Maciu kei Marika, ko Luke sa qarauna me tekivutaka nonai tukutuku me salavata kei nai tukutuku ni gauna ko ya [raica e cake “an orderly narrative/account”--- “mai nai vakatekivu, meu veidutaitaka nai vola vei kemuni” Luke 1:3]: na bula vakapolitiki, vakailavo, veimaliwai kei na bula vakavanua [historical/geopolitical]. Na nona Kosipeli sa vakarautaki me baleti vuravura raraba. 3. E levu cake na matailalai ni nona tukuna na bula, mate kei na tucake tale ni Turaga ko Jisu. E levu cake nai talanoa me vakadinadinataka na tucake tale ena nona vakaraitaki koya vei iratou na tisaipeli. 4. Vakavolekati keda sara enai talanoa totoka ni yuvale [pen-portraits]: Elisapeci kei Sakaraia [1:5-25,57-80], Meri kei Josefa [1:26-56;2:1-26, 41-52]; Simione kei Ana [2:25-38] kei Joni na Dauveipapitaisotaki [3:1-20]. Ogo ko ira na turaga kei na marama e sotava ko Jisu ena nona bula. 5. Nai talanoa e rawa nida vakasamataka, veitalanoa kina ka raica na kena yaga ena noda bula: Na nodra vakadinadina ko ira era sa rawai ena bula ni Dauveiqaravi Levu, nai Vakabula ni tamata vakabulai, na Turaga ko Jisu [1:1-2], na marama ka lumuta na yavai Jisu ena waiwai [7:36-50], nona qaravi Sakeusa ka vakabulai koya [19:1-10], sota kei ira so tale na tisaipeli ka sega ni dua vei iratou na lewe 12, ko ya ena gaunisala ki Emeo [24:13-15]; 6. Sa tukuna e dua na ‘Jisu’ dauveikauwaitaki ka dauloloma: na marama ka lumuta na yavana [7:36-50], na marama turudrabalavu ena 12 na yabaki ka tara na tutu ni nonai sulu ena gaunisala vei Jairo [8:41-42,49-56] me laki vakabula na luvena yalewa yabaki 12 [8:43-48], na vada mai Neini ka vakabula na luvena tagane [7:11-17]. 7. Na totoka kei na fitobu ni loloma mai vale [ni Kalou] ena veivosoti kei na vakabokoci ni valavalaca me vaka nai talanoa ena Luke 15:1-32: na sipi sa yali, na tiki ni siliva sa yali, na gone sa yali se gone cidroi. 8. Na nodra kauwaitaki na dravudravua, tamata e biligi tani ka vakalolomataki ka okati kina na marama. Sa vutuniyau ko Luke enai talanoa e veivakaugeti ka veilauti me yaga ena noda bula ni soKalou, vakadinadinataki Jisu kei na noda veiqaravi ena vanua eda bula kina.

Luke 18:9-14: I. Ena macawa sa oti eda goleva kina na vakasama ni noda dau gumatua ena masu ka kakua sara na soro koso...na kena ogo e baleta talega na masu. Na nodrai vakarau na tamata lotu ena gauna koya mera masu vakatolu e vale ni soro ena veisiga: 9 ena mataka [9am], sigalevu tutu [12 noon], kei na 3 ena yakavi [3.PM]. Ena mana vakalevu ni vakayacori ga ena vale ni soro. II. Na Farisi e sega ni laki masu, sa laki tukutukuni koya ga vua na Kalou. Na gauna ga ni lolo e vakaroti sai koya na Solevu ni Veivakaduavatataki [Atonement]. E so era gadreva mera rawata e so na ka

era lolo ena Moniti kei na Lotulevu, ko ya na siga ni makete ka ra na laurai kina ena matadra ni ra boro vulavula ka vakaisulu duka, ka ra na qoroi kina mai vei ira na tamata. Ko ira na Livai e dodonu mera ciqoma na dua nai ka tini ni veika e rawata e dua [raica na Tiko/Lekutu 18:21; Vakaruva 14:22], ia ko ira na Farisi era solia na dua nai ka tini ni veika kecega, veitalia ga ni sega ni ra vakaroti kina [obligatory]. Sega wale ga ni ra cakava na Farisi, ko ira talega na Rapai era vakayacora. Sa macala ni sega ni laki masu dina na Farisi, ia sa laki tukuna ga vua na Kalou na nona vinaka. III. Ia, na Daukumuna nai vakacavacava ena nona masu e kaya, “*Kemuni na Kalou, lomani au mai, koi au na tamatai valavalaca.*” [O God, be merciful to me—the sinner.] Nai vakavakadewa vakavavalagi oqo e taura vinaka na kena vaKirisi ‘the sinner’ sega ni ‘a sinner’, sa dusia ga na nona yalomalumulumu ka sega ni okata e dua tale ni valavalaca, o koya taudua ga. Qai raica vata kei na masu ni Farisi, “...*au sa sega ni vakataki ira na tamata eso, daukovekove, era sa daubutako, era sa dauyalewa, se sa vakataki koya oqo sa kumuna nai vakacavacava.*” III. Na vosa vakatautauvata oqo sa dusia ga e vica na ka bibi me baleta na masu: 1. Na tamata dokadoka e sega ni rawa ni masu; na matamata mai lomalagi e rewa i ra ka ra na curuma ga ko ira era tekiduru ena vakarokoroko...yalomalumulumu; 2. Na tamata e vakacacana na nonai tokani e sega ni rawa ni masu. Eda tamatai valavalaca kecega ka da tekiduru ka kere lomani mai vua na Kalou Dauloloma; 3. Na masu dina sai koya ga na noda solia noda bula ena yasa se tiki ni nona bula na Kalou. E sega nida taroga tiko , “Au vinaka cake beka mai vua na wekaqu koya? Ia mo taroga ga, ‘Au vinaka li me vakataka na Kalou?’ E sega ni da vakarautaki keda e na nona bula e dua na tamata, ia eda vakarautaki keda ena nona bula na Kalou...eda kila ni sega ni rawa nida tautauvata, ia e dua na bolebole meda gu tikoga meda bau yacova mada ga yani me vakaga e kaya ko Paula, ‘meu kilai koya kei na kaukauwa ni nona tucake tale mai na mate meu bau yacova mada ga na tucake tale mai na mate.’ Ia meda masu ga ka kaya, “*Kemuni na Kalou, lomani au mai..koi au na tamatai valavalaca.*” O koya ga oqo na masu dina ena rogoca ka vakaio kina na Kalou!

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods], na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama

ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu. Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na "a" "b" "c" lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: "Au a lako!" [past], "au sa lako!" [present] kei "au na lako!" [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature]. K. Ia sa dei tu ni ogo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa. L. Sa kena gauna ogo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu, mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M. Na kena i otioi mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc. se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N. Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni

na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara.

VEIKAUWAITAKI: A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo